

RADIKALIZÁLÓDÁS ÉS FORDULAT: BABITS 1918–1919-BEN

Babits Mihály levelezése, 1918–1919
Sajtó alá rendezte Sipos Lajos
Argumentum, 2011. 952 oldal, 4500 Ft

A jeles Babits-kutató, Sipos Lajos több szerepkörben is jelen van e fontos kötetben. Ő a sorozatszerkesztő, s kitarító tudományszervezői munkája eredménye, hogy ez a sorozat – a Babits-levelezés kritikai kiadása – idáig eljutott. Ha meggondoljuk, hogy a párhuzamos vállalkozás, a Babits-versek kritikai kiadása máig egyetlen kötetet sem tud fölmutatni, és a sorozatból igazában csak az idea él, könnyen belátható, hogy a mi viszonyaink közt nagyon meg kell becsülni a szorgalmasan építkező Sipos-féle projekt eredményeit. S nemcsak azért, mert a levelezés közreadása ezzel egészen 1919-ig eljutott, *megvan* s használható, de azért is, mert ez a munka a Babits-filológia ébren tartója. A Babits Mihállyal és életművével való folyamatos foglalkozás pedig egész mai irodalmi kultúránk szempontjából is elengedhetetlenül szükséges és egyben ösztönző. A levelezés eddigi kötetei persze nem egyetlen ember teljesítménye, hanem egy kutatócsoport közös eredménye, de e csoporton belül Sipos Lajos nemcsak a szakmai munka irányításával és egyes részfeladatok teljesítésével (mint például e kötet sajtó alá rendezése) van jelen, hanem ő az is, aki – magára vállalva a szervezés hálátlan és nehéz feladatát – az egész munkához megteremteti a teret, amelyben dolgozni lehet. S ez személyét és szerepét nélkülözhetetlenné teszi a sorozat munkálataiban.

Sipos Lajos persze elsősorban mégiscsak irodalomtörténész, aki a szervezőmunka mellett irodalomtörténészként is részt vesz a közös erőfeszítésekben. S hogy éppen az ő feladata lett az 1918/19-ben született levelek közreadása, nem is meglepő. Babits Mihály életútjának és pályájának e szakaszát régtől fogva s mindenki másnál jobban ismeri, e tárgykörben könyvek és tanulmányok sora fűződik a nevéhez. S ez a szakmai előélet szinte predesztinálta arra, hogy az időrendben most soron levő szakasz levéltermését ő adja közre. Az 1918/19-es kötetben így azután egy kutató sok évtizedes munkája

során fölhalmozódott tapasztalatai koncentrálnak.

Egy sorozat többedik kötetéről írni azonban nem könnyű, az előzmények mérlegelése nélkül nem is nagyon lehet. Az éppen tárgyalandó mű ugyanis egy sor előzetes elképzelésnek is foglya és lenyomata. A sorozat elvei, amelyek mára maguk is a szakmai tradíció részei lettek, értelemszerűen egységesek, s az aktuális kötetre is kötelezőek. Azaz a most ismertetendő 1918/19-es kötet textológiai elvei és közléstechnikai eljárásai lényegében azonosak azokkal az elvekkkel és eljárásokkal, amelyek még az első kötet (1998) megtervezésekor formálódtak ki. Ezek közös teljesítménynek tekinthetők, s az erények és a hibák az egész vállalkozást minősítik. Az új kötet tényleges megbeszélése előtt tehát ezekről a közös elvekről és eljárásokról is szólni kell, ha mégoly röviden is – hiszen ezek meghatározott pályára helyezik az aktuális kötetet is.

E ponton, sajnos, mindjárt meg kell mondanom, hogy a közreadás elveinek és technikáinak egy részét magam nem osztom. Így is lehet persze, de jobb lenne másképpen. A sorozat egyik-másik megoldását én (bár lehet, hogy túl szigorú vagyok) mechanikusnak, fölöslegesen pontoskodónak és – egyáltalán nem utolsósorban – helypazarlónak tartom. Az, hogy a levelek szoros időrend szerint sorakoznak, helyes, sőt evidens. Az időrend az egyetlen „természetes” rend, minden más megoldás csak előnyökkel és hátrányokkal egyaránt járó felemás konstrukció lenne. A hiányzó levelek helyének főszövegben való regisztrálása azonban már más kérdés. Ha ezt megadja a sorozat, jó, de túlzottan sok értelme nincs, hiszen – hiányzó levelekről lévén szó – maguk a szövegek úgyis hiányoznak alóluk. De a hiányzóként számon tartott levelek besorszámozása már mindenképpen félrevezető. Maga a regisztráció is csalóka és esetleges, hiszen a ténylegesen hiányzó leveleknek csak egy részéről tud a kutató: a többi úgy hiányzik, hogy létükről sincs tudomásunk. A tapasztalat szerint évtizedek múlva is föl-föl szokott bukanni egy-egy olyan levél, amelyről sejtésünk sem volt. Ez persze, ne legyen félreértés, természetes. De a hiányok amúgy is részleges regisztrációja csalóka módon megnöveli a levelek számát, miközben nincs mögöttük teljesítés. A kötet így többet ígér, mint amennyit be tud váltani. Ennél azonban sokkal lényegesebb kér-

dés megítélésem szerint az, hogy a levelekhez tartozó jegyzetek fölépítése mechanikus és fölöslegesen technicizált, panelszerű, mondhatnánk, a számítógépes gyakorlat derivátuma. Ez a panelszerűen megkonstruált szerkezet (amelyben a panel mechanikusan mindig előjön, csak be kell írni hozzá az aktuális „adatot”) a tömörség és a könnyen értelmezhetőség követelménye ellen vét, s meglehetősen helypazarló. (Ha valaki venné a fáradságot, kiszámíthatná, hány oldalal terjedelmesebb így a könyv, mint amennyi lehetne, s ez mennyi papírt és pénzt pocskol el.) Magam előnyösebbnek vélem a levelek textológiai leírásának és adatolásának azt a gyakorlatát, amelyet Stoll Béla alakított ki a József Attila-levelezés (2006) közreadásakor. (Igaz, Stoll pedig másban marasztalható el, az ő magyarázó jegyzetei lényegesen bővebbek lehetnének – ez utóbbi vonatkozásban tehát az előny a Babits-edítói munkatársainál van.) Tudom természetesen, a paneles konstrukció fölhányortgatása sokak szemében kicsinyességnek (vagy, ami rosszabb: ókonzervativizmusnak) tetszhet. Ám ha tudjuk, hogy egy ilyen munka jellege szerint csupa „adat”, amelynek használatát csak zavarja a fölösleges – „technikai” – rátelepülés, belátható: *ami fölösleges, azt célszerű elhagyni, s amit lehet, a lehető legvilágosabban kell megfogalmazni*, hogy ami igazán fontos, az annál jobban, annál könnyebben érvényesülhessen.

Az alkalmazott eljárások persze, gyanítom, zömmel még az első kötet sajtó alá rendezőjének számlájára írandók, ám ez a gyakorlat sajnos a későbbi kötetek munkatársainak kezét is megkötöti. S persze mint sorozatszerkesztőnek, Siposnak is része van ebben: jóváhagyta, sőt – most – maga is követi azt. (Igaz, menet közben változtatni már nem is igen lett volna célszerű, hiszen azzal a sorozat egysége bomlott volna meg. A tény azonban tény marad: a sajtó alá rendezésnek *ökonómiaja* van, amelyet célszerű szem előtt tartani.)

Maga az aktuális kötet azonban ezzel együtt is fontos mű (s olvasói-használói szempontból ez a lényeg). Ez, mint az ilyen típusú művek általában, két nagy, jól elkülönülő részre oszlik. Magára a *levelek sorozatára* s a levelektől elválasztva, külön tömbben adott *jegyzetekre*. Az első 424 oldalon sorakoznak a levelek, a 425–888. oldalakon pedig a jegyzetek. Utóbbi, azonnal föltűnik ez, önmagában is könyv terjedelmű rész. Ez a sajtó alá rendező filológusi megmutatkozásának terepe. Az első levél a 2082., az utolsó

a 2606. számú, azaz a kötetben több mint ötszáz Babitstól származó vagy neki címzett levél válik most tanulmányozhatóvá. (Ebből a számból, sajnos, az előbb mondottak értelmében le kell vonni a csak regisztrált, ám „hiányzó” leveleket – így az összmennyiség valamivel kevesebb.)

A most közreadott levélsorozat bő másfél év termése – az egyes tételek az 1918 januárjától 1919 augusztusáig terjedő idő születtei. Ez azt jelenti, hogy átlag minden napra jut belőlük. A megoszlás természetesen nem egyenletes, vannak periódusok, amikor sűrűsödnek a levelek, s vannak, amikor ritkulnak. Az átlagolás mégis beszédes mutató: ez viszonylag jól dokumentált periódusa Babits életének és működésének. Ez pedig nagy kutatói könnyebbségnek tekinthető, hiszen tudjuk, mily nagy gondokkal jár az értelmezés, ha egy íróról nincs vagy alig van a háttér értelmezésébe bevonható „külső”, művön kívüli dokumentum. A bőséges levélanyag szerencsére lehetővé teszi a szituáció megértését, a sokféle valóságos, ám az irodalmi műben többnyire csak impliciten megjelenő konstelláció érzékelését, egyáltalán az írói valóságfeldolgozás folyamatának sajátosságait. A most közreadott levelek jelentőségét növeli, hogy ez a bő másfél év Babits életének egyik igen fontos, *alapvető fordulatot* hozó szakasza volt. Ez az időszak, ismeretes, a közéleti radikalizmus soha többet meg nem ismétlődő felerősödését hozta meg a költő életében – majd, s egyáltalán nem csak politikai értelemben, élete talán legnagyobb és legmélyebb váltását is. Ez a „fordulata”, amely a komún bukásával lett manifeszt, de már jóval előbb elkezdődött, sajnos mindmáig nem kellő mélységben földolgozott és megértett. Magam úgy látom, nem pusztán valamiféle „konzervatív” fordulat következett be, hanem egy ennél lényegesen bonyolultabb, mélyebb és átfogóbb átalakulás döntő lépése történt meg. A politikai csalódással (s az azzal járó „igazodással”) párhuzamosan, egy annál összehasonlíthatatlanul mélyebb szinten az egész babitsi beállítódás rendeződött át. E fordulat poétikai jele, hogy a kísérletező művészből, aki Babits addig lényegében volt, értékvédő, tudatosan a tradícióhoz odaforduló művész lett. S talán még ennél is lényegesebb, hogy világmagyarázatában és poétikájában, az esztétikum versus morál dimenziójában, az utóbbi vált uralkodóvá, magát az esztétikai szempontokat is felülíróvá, s ez Babitsot „klasszicizálta”. Azt a szerepet pedig, amelyet – poétikai értelemben – addig ő töltött

be a leg tisztábban a modern magyar irodalomban, Kosztolányi vette át és teljesítette ki. A húszas évek végére már egyértelműen Kosztolányi lett az „esztétikai öncélúság” első számú magyar képviselője, aki – bár egy ideig politikailag legalábbis kétes szerepet töltött be, majd „apolitikussága” is a politikához való viszony egyik problematikus módusza volt – a valóságértelmezés poétikailag radikálisabb változatát alakította ki, mint az „új”, 1919 utáni Babits. A Babits–Kosztolányi-ellentét, amely a közös indulás és a fiatalkori barátság ellenére egyre mélyebb és átfogóbb lett, ebben az 1919 utáni fordulatban leli magyarázatát. (Kosztolányi persze maga is megélt egy, sőt másfél fordulatot – de az már egy másik történet.) Mindenesetre jellemző, hogy e kötetben Kosztolányi csak az elején bukkan föl két rövid levéllel, s a következő kötetben az első, 2607. számú levélben Szabó Lőrinc már arra inti Babitsot, hogy „Kosztolányi Dezsővel szemben légy óvatos”.

Babits fordulatának szemszögéből mérlegelve a mostani levélkiadást, nem lehet eléggé sajnálni, hogy Sipos Lajos megállt a politikatörténet kijelölte határnál, 1919 augusztusánál, s nem vette föl a kötetbe legalább a teljes 1919-es év anyagát. Ökonómikusabb helyhasználattal a hiányzó pár hónap anyagának is helyet lehetett volna szorítani. Baj persze így sem történt, a levelek közreadása folytatódik (e sorok írásakor már meg is jelent a következő kötet, Majoros Györgyi és Tompa Zsófia gondozásában), s így, ha két részre tagolva is, teljes lesz a történet, amely itt csak egy bizonyos pontig követhető nyomon. De nem tagadom, megítélésem szerint szerencsésebb lett volna, ha már most egy kötetben lenne olvasható az, ami lényege szerint egy történet.

Ám, siessünk mindjárt leszögezni, amit kapunk, az így is nagy segítség a megértéshez. Ez a kötet ugyanis, ha nem fedi is le teljesen Babits metamorfózisát, e fordulat megértéséhez önmagában is sok fontos adalékot szolgáltat. S egyáltalán nem utolsósorban érzékelhetővé teszi azt a személyes történeti háttérrel, amely előtt ez a fordulat lezajlott. Hozadéknak pedig ez nem kevés.

A levelek persze a dolog természete szerint nem önmagukban a történeti értelmezés segítői. A levelek és az őket magyarázó és kiegészítő jegyzetek szorosan összetartoznak, a levelek rá vannak utalva a jegyzetekre. A kötet ismertetését esetünkben most mégis célszerű két részre

bontva elvégezni. Az egyik rész, a levelekből összeálló szövegcsoport ugyanis *történeti adottságot* testesít meg (a kutató hozzájárulása itt „csak” ennek az adottságnak a minél tökéletesebb prezentálása), ehhez képest a másik rész, a jegyzetek blokkja más természetű: ez tisztára irodalomtörténeti konstrukció, amely „csak” az első rész értelmezését könnyíti meg. A laikus vélekedés szerint persze csak az utóbbi képezi az irodalomtörténetész teljesítményét, a levelek összeszedése és közreadása pusztán automatizmus. Ez azonban, szögezzük le határozottan, tévedés. A levélkiadás alfája és ómegája a levelek összegyűjtése és tálalása. Ha ez jól sikerül, nagy baj már nem lehet a kötettel. (Az igazi persze az, amikor a levelek összegyűjtése és a jegyzetek megírása is tökéletes, s a két részfeladat teljesítése összhangban van.)

S itt, mondjuk ki mindjárt: *a Babits-levélezés új, 1918/19-es kötet a jobb levélkiadások közé tartozik*. Mert ha, mint erre utaltam, egyes pontokon más megoldás is szóba jöhetne, mint amit a közreadó választott, az eredmény: az a szövegcsoport, amely immár a kezünkben van, megvalósult formájában is jelentős teljesítmény, s hasznos hozzájárulás a Babits-értéshez.

A levelek egyenkénti számbavételére, bemutatására egy ilyen rövid ismertetésben nincs mód, de talán szükség sincs rá. Ha a levelekből kirajzolódó összképre figyelünk, többet megtudunk a kötet szereplőiről. A levelek íróinak és címzettjeinek áttekintése például érdekes *kapcsolatháló*t rajzol ki. Babits levelezőpartnerei, jól kivehetők, több, nagyon különböző szociokulturális csoportból kerültek elő. Az egyik csoport, amely jelentős mennyiségű levéllel szerepel a kötetben, a *család*: édesanyja, testvérei és a tágabb rokonság. Ez a tömb, bár aligha nevezhető „irodalmi” levelezésnek, nagyon fontos networköt mutat meg. Belevilágít Babits szociokulturális kötöttségeibe, s jelzi ennek „természetes” körvonalait. A másik csoport, amely szignifikánsan jelen van a kötetben, az úgynevezett *ellenkulturális* elit, amely magába foglalja a *Nyugat* bizonyos embereit (például Ignotust, Schöpflint), az úgynevezett polgári radikálisokat (azaz a Jászi Oszkár körül tömörülők egy részét), akiknek kulcsfigurája Szabó Ervin volt, sőt a náluk egyszerűen „konzervatívabb” és mégis radikálisabb Lukács Györgyöt is. Ez a vonulat a kommün idején kiegészül bizonyos, kormányzati szerepet is betöltő szereplőkkel (például Gönczi Jenő, Varjas Sándor). Politikatörténeti

leg ez a csoport a legérdekesebb és legjelentősebb, egyben Babits radikalizálódásának legfőbb elősegítője (és persze kifejezője). A harmadik csoport, amely már mennyiségileg is figyelemre méltó, a *tanítványok és hívek* köre: a „hetedik” gimnazistáktól az egyetemen őt hallgató kékharisnyákon át a legkülönbözőbb tisztelőikig. Ennek a csoportnak a jelentősége irodalomszociológiai. Azt az olvasói fogadtatást teszi megismerhetővé, amely Babits művei és személye körül akkorra már kialakult, s amely – ha megnyilatkozásaitak gondos elemzésnek vetjük alá – megmutatja az irodalmat körülvevő befogadói reakciókat, az irodalomhoz való olvasói viszonyt. Ennek a csoportnak ráadásul van két, egyéni kérdéseket is fölvető speciális szereplője is: Baumgarten Ferenc és Csinszka (azaz Ady özvegye). Mindketten maguk is a „nagy költő” hódolói, a költőt, az irodalmi szereplőt respektálják, de a maguk módján az életrajz alakulását is messzemenően befolyásolják. Az előbbi, mint majd a nevét viselő alapítvány alapítványtevője később (1926) megalapozta Babits irodalomközéleti (s nem utolsósorban: személyes, egzisztenciális) státusát, utóbbi pedig mint egy eleve „problematikus” szerelem női kezdeményezője játszott fontos szerepet a költő életében. A helyzetet komplikálta, hogy a jelek szerint Babits nem csak a halott Ady irodalomközéleti pozícióját „örökölte meg”, de – feleségét is. A szituáció fonáksága nyilvánvaló, s eleve meghatározta a kapcsolat lehetséges jövőjét. Végül van egy csoport, amely önmagában is meglehetősen heterogén, s a „nyugatos” Babits kapcsolatrendszerében a „konzervatív” irodalom szereplőit jeleníti meg. Zempléni Árpádtól és Kozma Andortól, mondjuk, Wolfner Józsefen át a '19 augusztusa után új stílusú politikai jobboldalként föllépőkig (Szabó Dezső, Lendvai István). E kapcsolatok megléte a networkben, ha meghatározónak nem is nevezhető, jól mutatja Babits ilyen irányú „nyitottságát”, érintkezési lehetőségeit.

A levelezésből kirajzolódó kapcsolatháló szerkezete, jól érzékelhetően, súlyos kollíziókkal terhelt. Ezt a (nem pusztán heterogén, de több vonatkozásban egymást kizáró) kapcsolatrendszeret egységes személyes networkként „működtetni” össze nem egyeztethető relációk összeegyeztetése volt. Az a habitus, amely ezt az összeegyeztetést „mégis” elvégezte, maga is bonyolult (s eddig kellően nem értelmezett) alakzatot mutat. (Ennek az alakzatnak a szakszerű leírá-

sa és következményeinek pontos fölmérése s megértése az időszak Babits-kutatásának talán legizgalmasabb feladata. Messzemenő poétikai következményeinek érzékelése csak az ilyen irányú elemzés után lesz lehetséges.) Az ezzel való szembesülés önmagában is a kötet egyik fontos hozadéka.

Az pedig, hogy ebben a másfél-két évben Babits olyan végletek közt mozgott, mint Szabó Ervin és Lendvai István, nemcsak a kapcsolatháló belső, intellektuális „egyenetlenségeiről” árulkodik, hanem jelzi a társadalomtörténet (személyi kapcsolatokban is leképeződő) nagy töréseit is. (Ezen nem változtat, hogy Babits a jelek szerint Szabó Ervint csakugyan becsülte és tisztelte, Lendvait pedig nem, sőt utóbb Lendvai Babits nyílt ellensége lett. A lényeges az, hogy a különböző, végletes pozíciók által kijelölt érintkezési viszonylatok egy ember körül alakulhattak ki, s egy ember valóságos mozgásterét jelölik ki.)

A kötet levelei természetesen a különböző súlyú és jelentőségű életrajzi „adalékok” sorozataként is fölfoghatók. Mint ilyeneknek, igazi jelentőségük persze csak egy majdani nagy Babits-monográfiában mutatkozik meg teljesen. Most, egyelőre, ebből az „adalék”-sorozatból csak szemezgetni lehet. Akik Babits gondolkodástörténeti pozíciójának radikalizálódására kíváncsiak, azok nyilvánvalóan az ellenkultúrális elittel való kapcsolattartásban lelnek adatokat. (Ebben az összefüggésben Szabó Ervinnek volt kulcsszerepe, aki a saját radikális álláspontját olyan intellektuális és morális szinten képviselte, amely már a különben „finnyás” Babits számára is meggyőző volt. Aki ismeri Horváth Zoltánnak a „kései” Szabó Ervint autopsziás ismeretek alapján bemutatott cikkét [1966], megérti ezt az első pillanatban nem magától értetődő barátságot. De fontos ebben az összefüggésben a radikalizmus irodalmi kardhordozóinak, Schöpflinnak és – kisebb mértékben – Ignotusnak a jelenléte is.) Akik szerelmi románcokra fogékonyak, azok számára a Csinszka-történet dokumentumai az érdekesek. (Babits Csinszkához írott levelei olykor személyisége legmélyebb rétegeibe engednek bepillantani.) Akik pedig, mondjuk így, Babits életkörülményeinek szociográfiájára kíváncsiak, elsősorban a családi levelek közül válogathatnak. (Csak mellékesen jegyzem meg, hogy ezek az adalékok sem olyan „lényegtelen”, „irodalmon kívüli” mozzanatok, mint amilyeneknek egyesek vélik. Egyetlen öz-

szefüggést emelve csak ki most: a családi levelek egyik fontos funkciójaként kell szem előtt tartanunk, hogy édesanyja és testvére közvetítette a kömmün intellektuális elitjéhez tartozó Babitshoz a „vidéki”, „keresztény” középosztály új s meglehetősen kontroverz tapasztalatait, élményeit. S ezeknek az élményeknek a megismerése annál inkább meghatározónak bizonyulhatott, mert ezek belső, intern, a szokásos politikai hátsó szándékok nélküli, mondhatnánk, „nyers” tapasztalatok voltak. Babitsnak pedig hinnie kellett abban, amit – mondjuk – édesanyja vagy testvére írt meg neki.) Ezek a tapasztalatok persze, irodalomtól függetlenül, mint köztörténeti adatok is messzemenően érdekesek, korjellemzők – csak tudni kell bennük olvasni. De az ilyesmiken túl irodalom- és művészettörténeti „csemegék” is akadnak. Moholy-Nagy László Babitshoz írott levelei és lapjai például (amelyeket annak idején még Bodri Ferenc tett közzé elsőként) a kulturális élet margóján készülődő nemzetközi avantgárd művészet előtörténetéhez is érdekes adalékok. S az ilyesféle, nagyon különböző nézőpontokból elvégezhető szemezgetések folytathatók lennének. A kötet anyagából szép példátár lenne összeállítható.

A kötet (elhelyezése szerint is) második része a főszöveghez csatlakozó, azt értelmező és magyarázó jegyzetblokk. Ez a rész, ismételjük meg, önmagában is könyv terjedelmű, s benne manifesztálódik az a tény, hogy Babits életének e periódusáról, empirikusan, ma Sipos Lajos tudja a legtöbbet. Maga a jegyzetblokk szintén két nagyobb részre tagolódik. Előbb, afféle bevezetésként, BABITS MIHÁLY LEVELEZÉSE, 1918–1919 címmel, egy nagyon adatgazdag és összefogott áttekintést olvashatunk e periódusról. Itt Sipos Lajos összegzi mindazt, ami a levelek kapcsán, részben a levelek alapján, részben saját eddigi kutatásait rekapitulálva, elmondható. A fejezet-címek, amelyek ezt a bevezetést tagolják és áttekinthetővé teszik, önmagukban is jó fölvilágosítással szolgálnak az érintett kérdésekről: (1) BABITS LAKÁSA, ÉLETKÖRÜLMÉNYEI, EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTA, (2) BABITS HÁBORÚELLENES TEVÉKENYSÉGE ÉS TÁRSADALMI SZEREPVÁLLALÁSA, (3) BABITS AZ EGYETEMEN, (4) BABITS ÉS A PETŐFI TÁRSASÁG, (5) BABITS ÉS A VÖRÖSMARTY AKADÉMIA, (6) BABITS ÉS A NYUGAT, (7) BABITS MŰVEI MAGYARUL ÉS IDEGEN NYELVEN, (8) BABITS ELŐADÁSAI, (9) BABITS ÉS ADY ÉNDRÉNÉ BONCZA BERTA TALÁLKOZÁSA, (10) BABITS BARÁTAI, ISMERŐSEI, TISZTELŐI, (11) CSALÁDI LEVELEK 1918-BAN ÉS 1919-BEN. Ez a jegyzetek élén álló rövid, mint-

egy hatvanoldalas bevezetés egyszerre összefoglalása a levélananyag információinak és Sipos több évtizedes, idevonatkozó kutatásainak. Saját árnyékát persze a kitűnő kutató itt sem tudja mindig átugorni, biztonságra törekvése olykor elzárja előle bizonyos összefüggések kimondásának lehetőségét. De ami s ahogy benne van e hatvan oldalban, az a legtöbb, amit Babits e periódusáról ma a Babits-filológia elmondani tud. Az olyan alfejezetek, mint például az (1), amely pedig a manapság divatos öncélú elméletieskedéssel szemben akár „földhözragadt-nak” is mondható, revelatív erejű, megvilágosító összegzése a tárgynak. S a levélanyagon túl alighanem az ilyen rekonstrukciók adják e kötet igazi, a kritikai kiadásokban rejlő lehetőségeket demonstráló hozadékát.

A jegyzetblokk második (s terjedelemben nagyobbik) része az egyes levelekhez kapcsolódó leíró és magyarázó jegyzetek sorozatából áll össze. Ezek a magyarázatok itt-ott kicsit lexikonizáltak, érződik rajtuk a kézközben tartott lexikonok logikája. Ez nem baj, sőt ha őszinték vagyunk, el kell ismernünk, természetes is. Nehol mégis zavaró. Amikor például Zempléni Árpád a *garat* szót veszi tollára, főlősleges az emberi anatómiára való utalás. Itt egyszerűen arról volt szó, hogy Zempléni szerint Jászay-Horváth Elemér tagajánlását azért érdemes elvégezni, mert így neve, mint a garatra fölöntött búza, „órlés előtti” helyzetbe kerül. Azaz az illetékesek megismerik nevét, s attól fogva számolnak vele. Vagy: amit Rózsa Miklósról ad a jegyzet, az igaz, ám Rózsát valójában nem ez specifikálja, hanem (itt nem említett) művészetszervezői szerepe (l. Művészetek háza) és *A Hét* segédszerkesztői posztja, amely a lap történetének utolsó szakaszában őt tette *A Hét* meghatározó egyéniségévé. (Kiss József akkor már öreg, beteg és fáradt volt.) Vagy: egyes szereplők portréja is markánsabb, karakterizálóbb vonásokat érdemelhet volna. Például a 2122. levéljegyzetében Osvát vagy Szini esetében a különben helytálló adatok részletezése mellékvágányra visz, a lényegét hagyja homályban. A magyarázatokban való ilyesféle bogarászás azonban méltatlan eljárás lenne – s elég nagy mértékben a kritikus egyéni ízlésének a függvénye. S e téren annál inkább is mérsékletet kell tanúsítanunk, mert az ellenkezőjére is van bőven példa. Amikor például Babits ezerkoronás honoráriumának nagyságát (2123. levél) Sipos azzal érzékelteti, hogy a költő ideiglenes nyugdíja akkor évi

1960 korona volt, lényeges összefüggést világít meg, s az ilyesféle magyarázat csakugyan új és lényeges. Sok mindent értelmezhetővé tesz. Összefoglalóan amúgy is azt kell mondanunk, ezek az egyenkénti leíró és magyarázó jegyzetek megfelelnek a célnak. A sajtó alá rendező rendre utánajárt mindannak, ami magyarázatot igényelt (olykor még túl is magyaráz), s ezzel megadja azokat a háttérinformációkat, amelyek a levelek megértéséhez szükségesek.

Ami itt gond, az a már említett paneles szerkesztésen túl a magyar kritikai kiadásokra általánosan jellemző textológiai konzervativizmus. Sipos Lajos persze itt is csak úgy járt el, ahogy a legtöbb hasonló feladatot teljesítő textológus – azaz külön adja a levelezés korpuszát s külön, a könyv egy másik részében a jegyzeteket. Ma, sajnos, ez a szakmai hagyomány. Megítélésem szerint azonban az az igazán jó megoldás, ha az adott levelet közvetlenül követi a rá vonatkozó jegyzet (kisebb fokozatú, tehát jól elkülönülő betűkből „szedve”), és a kötet a levelek és a jegyzetek folyamatos váltakozásából épül föl. Ennek a megoldásnak két nagy előnye van. A jegyzet ott van közvetlenül az után a szöveg után, amelyre vonatkozik – azaz nem kell minduntalan előre- és hátralapozni a kötetben. De ennél is nagyobb előnye, hogy a levelek között elhelyezkedő *magyarázó jegyzetek automatikusan kontextust alkotnak* a levelek köré. S ez nemcsak kényelmi szempontból praktikus, de elvileg is az egyedül helyes megoldás. A levelezés ugyanis, jellegéből adódóan, mindig két ember (az író és a címzett) „hiányos” információcseréje. A levelek mögött mindig ott áll az a közös tapasztalat, amely a levélíró és a levél címzettje között szükségképpen megvan, amit ők a levél megírásakor, illetve olvasásakor automatikusan „odaértenek”, ki sem kell mondaniuk, de amelyet az időben távoli „utókor” már csak a filológiai rekonstrukció révén ismer föl és ért meg. Azaz: a levélhez közvetlenül kapcsolódó, kontextust rekonstruáló (ha tetszik: „teremtő”) jegyzet nem dísz, nem a filológus magamutogatása (amely máshol is elhelyezhető lenne), hanem *hermeneutikai szükséglet*. Csak a levél és az (adekvát) jegyzet együtt teljes értékű szöveg – szemben például az elvileg önmagáért helytálló irodalmi művel. (A valóságban persze a mű önállósága is viszonylagos, valójában a művet is a folyamatosan ráakadó értelmező hagyomány élteti.)

*

A végszó, minden kifogás ellenére, csakis az elismerés lehet. A kritikai kiadás anyagának összegyűjtése, transzliterálása, megjegyzetezése (stb.) önzetlen munka. Nem, aki végzi, hanem, aki használja, aratja majd le a termést, élvezi a munka gyümölcsét. Különösen áll ez az összefüggés a levélkiadásra, amely – mint most ez is – már a közreadandó anyag összegyűjtését illetően is meglehetősen összetett feladatot jelent. S ez esetben a munka nem is csupán egy pályázati ciklus, egy „tervidőszak” eredménye, hanem ennél több: benne van egy kutatói életút valamennyi tapasztalata, sok-sok, egyszerre meg nem szerezhető, csak évtizedek során fölhalmozható tudása. Bizonyos értelemben tehát ez a kötet Sipos Lajos életművének is (egyik) *összszegző darabja*. „Diófaültetés”, a mostani, de még inkább a majdani kutatók számára. A textológus teljesítménye, a munka jellegéből következően, igazában persze csak a majdani irodalomtörténeti generációk munkájában nyeri el jutalmát. Nem föltétlenül úgy, hogy dicséreteket kap érte a „hálás utókortól”, hanem úgy, hogy eredményei automatikusan beépülnek az irodalomtörténeti értelmezés nagy, kollektív munkájába, amelyet a maga eszközeivel előkészített és megalapozott. Sipos Lajos kötete is, meggyőződésem, a Babits-kutatás és -értelmezés egyik standard műve lesz.

Lengyel András

SÁNDOR MOSTANTÓL JÚLIA SZENDREY ISMERŐSE

Nyáry Krisztián: *Így szerettek ők – Magyar irodalmi szerelmeskönyv Corvina, 2012. 132 oldal, 4500 Ft*

A Nyáry Krisztián könyvében foglalt írások legfőbb tétje – legalábbis a bevezetőből kihüvelykezhető szerzői szándék alapján – annak a ma kevésbé elfogadott feltevésnek a bizonyítása lehet, miszerint a nagy irodalmi művek alkotóihoz való odafordulás szükségképpen magukra a szövegekre is rátereli az olvasó figyelmét. „*Ha van a szórakoztatáson kívül célom – írja Nyáry a kötet előszavában –, akkor az az, hogy fedezzük fel újra és újra a történetekben szereplő szerzők műveit. [...] A Facebookon született jegyzéseket ezért is*